

DOI 10.37491/UNZ.110.4
УДК 342.2.1

Марія КУЗЕНКО¹

УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІДПОВІДНО ДО ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЄС

Висвітлюються актуальні аспекти вдосконалення цивільного законодавства України про допоміжні репродуктивні технології (ДРТ) та уніфікації із законодавством ЄС як важливої складової процесу євроінтеграції. Акцентується, що загалом право фізичних осіб на ДРТ відповідає вимогам Копенгагенських критеріїв щодо забезпечення прав і свобод особи. Проте через формальну неврегульованість процедурних аспектів, зокрема відсутність профільного Закону про ДРТ, а також етичні суперечності та релігійні упередження щодо батьківства і прав дитини, актуалізується потреба в гармонізації з європейськими біоетичними стандартами, визначеними в Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Ов'єдська конвенція). До проблемних аспектів чинного законодавства України щодо ДРТ, що порушує правові норми ЄС, віднесено слабкий контроль за використанням ембріонів у дослідженнях, дотриманням стандартів якості та безпеки для донорства, заготівлі, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розподілу репродуктивних клітин. До проблемних аспектів, які викликають зауваження з боку ЄС у контексті забезпечення в Україні верховенства

¹ аспірантка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, maria.kuzenkoo@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-2115-9864>.

права та етики, також належить неналежний захист прав дитини, народженої методом сурогатного материнства. Це стосується порушення її права знати своє походження, що в Україні обмежується таємницею донорства. Проблемними аспектами актуального стану відповідності українського законодавства стандартам ЄС стосовно ДРТ можуть вважатися дискримінація, невідповідність європейським правовим принципам рівності, оскільки чинні норми українського законодавства обмежують доступ одностатевих пар чи самотніх чоловіків до участі у програмах сурогатного материнства. Зважаючи на пріоритетність у європейській спільноті принципу інклюзивності та безбар'єрності, це може трактуватися як вияв дискримінації. Як висновки, зазначено, що адаптація українського законодавства в частині захисту прав фізичних осіб щодо ДРТ згідно із законодавчими стандартами ЄС на сучасному етапі спрямовується на вирішення проблемних аспектів, пов'язаних з установленням чітких правил застосування ДРТ.

Ключові слова: цивільне право, євроінтеграція, принципи цивільного права ЄС, цивільне законодавство України, особисті немайнові права фізичних осіб щодо допоміжних репродуктивних технологій, автономія волі.

Постановка проблеми. Узгодження норм цивільного законодавства України щодо допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ) із законодавством ЄС належить до актуальних напрямів розвитку національного законодавства як важливої складової євроінтеграції держави. Гарантії та захист особистих немайнових прав фізичних осіб у частині ДРТ є одним із сучасних викликів і завдань як законодавства ЄС, так і України в контексті інтенсивного розвитку ДРТ, а також поширення практики транскордонного сурогатного материнства та відсутності уніфікованого підходу до його правового регулювання. Узгодження українського законодавства щодо ДРТ з нормами ЄС передбачає гармонізацію, зближення, урахування стандартів ЄС, уникнення суперечностей у забезпеченні права особи на застосування репродуктивних технологій.

Установлення чітких правил застосування ДРТ та впровадження альтруїстичної моделі сурогатного материнства стали провідними напрямками узгодження законодавства України щодо ДРТ з нормами ЄС. До структурних компонентів цього процесу належить забезпечення таких особистих немайнових прав фізичних осіб, як право на батьківство, право на охорону здоров'я, захист права на дитинство.

В Україні легалізовано й широко практикується комерційне сурогатне материнство, тоді як перехід до альтруїстичної моделі застосування цього методу ДРТ відповідає європейським стандартам етики, що відображено в рекомендаціях Європейського товариства репродукції людини та ембріології (ESHRE). З правового погляду, рекомендації ESHRE не належать до законів прямої дії, проте слугують основою для визначення професійних стандартів та формування законодавчих норм у країнах-членах ЄС [1].

Ступінь розробленості проблеми. Удосконалення цивільного законодавства України про ДРТ та уніфікація із законодавством ЄС широко опрацьовуються в сучасній українській юридичній науці і законодавчій практиці. У дослідженнях О. Балануци, Н. Долгих, К. Гуртової, О. Кучинської, Л. Малюги, Н. Пархоменко, О. Проневич, К. Рудого, В. Савченко, І. Яковюк та інших міститься широкий спектр думок щодо визначення сутності адаптації національного законодавства до законодавства ЄС в контексті євроінтеграційних процесів України. Різні аспекти гармонізації цивільного законодавства України про допоміжні репродуктивні технології відповідно до правових стандартів ЄС відображені у працях таких авторів, як: І. Сеньюта, Н. Квіт, О. Покальчук, М. Процко, І. Слободської, Ю. Лебедевої та ін.

Значення дефініції «адаптація національного законодавства до законодавства ЄС» у юридичній термінології розглядається як поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України з урахуванням законодавства ЄС. Законом України від 21 листопада 2002 р. № 228–IV схвалено Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Метою адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, відповідно до цієї Концепції, стало узгодження українського законодавства з європейським правом шляхом зміни норм, урахування директив, регламенту, практики ЄС, імплементації *acquis communautaire* [2].

Концепція *acquis communautaire* є своєрідним гарантом гомогенності, цілісності та стабільності правової системи ЄС, оскільки в її основі покладено ідею неприпустимості змін його структурних компонентів у процесі співробітництва. У відносинах ЄС з третіми країнами намагається захистити «спільнотивий доробок». Концепція «спільнотивого доробку» виконує функцію правової основи для регулювання відносин ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права, зокрема й Україною [3, с. 4]. Щодо зобов'язання України в частині адаптації законодавства до норм законодавства ЄС, то його безпосереднє закріплення відбулося в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014 р.) [4]. У цій угоді вже було закріплено умови адаптації законодавства України до права ЄС, у яких простежується концептуальний перехід у рівні євроінтеграції: від партнерства і співробітництва — до якісного статусу політичної асоціації та економічної інтеграції [5, с. 163]. У положеннях Угоди закріплено перелік норм-декларацій та обов'язків, покладених на Україну щодо адаптації національного законодавства до права ЄС. Це засвідчує позитивну динаміку у взаємовідносинах не тільки стосовно узгодження положень нормативно-правових актів у ключових сферах, а й поступальний рух України до членства в ЄС, важливою умовою якого є адаптація законодавства України до законодавчих норм ЄС [6].

У сучасній українській юридичній науці та правничих публікаціях розглядаються різні аспекти адаптації, наближення та гармонізації українського законодавства до норм ЄС [7]. К. Рудой вважає, що під адаптацією законодавства України до законодавства ЄС доцільно розуміти діяльність державних органів влади, котра здійснюється, керуючись єдиною системою

планування, координації та контролю щодо поступового прийняття та наближення українського законодавства до *acquis communautaire*, визначеного «копенгагенськими» вимогами законодавства ЄС для України. При цьому непорушними залишаються загальні та спеціальні принципи національної правотворчості [8].

У визначені адаптації законодавства України до законодавства ЄС, сформульованому О. Кучинською, зазначається, що цей процес передбачає узгодження національного правового порядку України з вимогами законодавства і стандартів, існуючих у країнах-членах ЄС та встановлених ЄС. При цьому авторка акцентує увагу на взаємозв'язку між забезпеченням відповідності національного українського законодавства нормам та стандартам ЄС, необхідністю дотримання Україною міжнародних зобов'язань, а відтак — і євроінтеграційними процесами української держави [9]. Науковий підхід Н. Пархоменко до визначення сутності адаптації законодавства як правового явища базується на виокремленні таких характерних ознак цього процесу, як: соціальна спрямованість, відсутність механічного запозичення норм законодавства ЄС; повага до національного суверенітету, добровільності, лібералізму, планомірності, безперервності тощо [10].

Відтак юридичний термін «адаптація законодавства», який офіційно закріплено в праві України в контексті євроінтеграційних процесів, використовується в трьох основних значеннях:

- 1) узгодження законодавства України з нормами європейського права;
- 2) системний процес імплементації директив;
- 3) усунення колізій із правом ЄС.

У своєму дослідженні В. О. Савченко акцентує увагу на тому, що важливою умовою забезпечення гармонізації українського законодавства з міжнародними вимогами, а відтак і очікуваного Україною результату євроінтеграційних процесів, є визначення подібності й відмінності детермінації свободи волі. Автор аргументує думку, що дефініція «свободи волі» має важливе значення в цивільному та міжнародному праві, а глибше розуміння цього принципу є актуальним для імплементації норм європейського права в законодавство України. Навівши приклади розвитку теорії свободи волі в законодавчих нормах країн-членів ЄС та України, дослідник зробив висновок, що обрання природно-правової моделі як вектора розвитку національного права, зумовлює необхідність усвідомлення законодавцем обов'язковості розуміння свободи волі як одного з провідних принципів цивільного права. Відтак у процесі узгодження цивільного права України із нормами законодавства ЄС доцільним є визнання свободи волі такою ж фундаментальною ідеєю, як й інших принципів цивільного права. У зв'язку з тим, що в законодавстві не детерміновано це поняття, вчений запропонував авторське визначення свободи волі як «здатності людини усвідомлено, вільно та самостійно ухвалювати та реалізовувати рішення щодо участі в цивільних правовідносинах через вчинення дій або бездіяльності, розпорядження суб'єктивними цивільними правами та виконання обов'язків, а також можливості нести правову відповідальність за них» [11].

Погоджуємося з висновками В. О. Савченка, оскільки принцип свободи волі покладено в основу правовідносин у сфері застосування ДРТ. Значення цього принципу може виявлятися в таких аспектах, як:

1) автономія особи у виборі методу ДРТ (особа має право самостійно обирати вид медичної допомоги, наприклад, інсемінація, ЕКО, використання донорських клітин або ж взагалі відмовитися від лікарського втручання);

2) здійснення контролю за біоматеріалами (особа має право розпоряджатися щодо зберігання, донації, власного лікування чи утилізації власних гамет чи ембріонів);

3) змінювати своє рішення (принцип свободи волі гарантує, що згода на участь у програмі ДРТ не є остаточною і незворотною до проведення медичних маніпуляцій, особа має право відкликати свою згоду на участь у програмі, що їй дозволяє уникнути небажаного біологічного материнства чи батьківства).

Мета дослідження. Визначити актуальний стан удосконалення цивільного законодавства України про ДРТ та уніфікації із законодавством ЄС як важливого складника євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. У моніторингу динаміки адаптації цивільного законодавства України про ДРТ до норм законодавства ЄС застосовуються критерії, яким має відповідати країна-кандидат у члени ЄС. Першим критерієм є адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* (третій Копенгагенський критерій) та створення адміністративного механізму застосування *acquis communautaire* (мадридський критерій) [12, с. 97].

Стан відповідності правового регулювання права фізичних осіб щодо ДРТ у законодавстві України Копенгагенським критеріям характеризується специфічністю, оскільки їх застосовують в оцінках політичної та економічної готовності країни до членства в ЄС. Розглянемо цей аспект цивільного права з позиції першого критерію Копенгагенських критеріїв, у якому йдеться про стабільність інститутів, які гарантують демократію, верховенства права та права людини [13], урахувавши наступні положення, пов'язані з тим, що в Україні діє одне з найліберальніших законодавств щодо ДРТ:

1) доступність (право на застосування програм ДРТ мають як подружні пари, так і одинокі жінки /чоловіки; щодо чоловіків є уточнення в підзаконних актах);

2) сурогатне материнство (дозволено гетеросексуальним парам громадян та іноземців на комерційній основі);

3) анонімність донорства репродуктивних клітин гарантується законом.

Згідно з європейськими стандартами прав людини, українське законодавство про ДРТ демонструє захист права на приватність і, таким чином, відповідає ст. 8 ЄКПЛ щодо поваги до сімейного та приватного життя. Водночас сучасний стан українського законодавства в цій сфері забезпечує розвиток біотехнологічного сектору, що сприяє розвитку ринкової економіки, залучаючи інвестиції та медичний туризм, а це, у свою чергу, може

вважатися відповідністю другому Копенгагенському критерію. Проте доводиться констатувати факт наявності невідповідності українського законодавства щодо ДРТ європейським правовим стандартам. До проблемних аспектів, які викликають зауваження з боку ЄС у контексті забезпечення в Україні верховенства права та етики, першочергово належить недостатній захист прав дитини, народженої методом сурогатного материнства. Це стосується порушення її права знати своє походження, що в Україні обмежується таємницею донорства.

Другим аспектом невідповідності європейським стандартам права є потенційні умови для порушення прав сурогатної матері, оскільки через відсутність окремого комплексного закону щодо ДРТ виникають ризики експлуатації жінок. З позиції європейського права це може розглядатися як порушення стандартів соціальної захищеності та справедливості.

Третім проблемним аспектом в актуальному стані відповідності українського законодавства стандартам ЄС у цій сфері можуть вважатися дискримінація, невідповідність європейським правовим принципам рівності у зв'язку з тим, що чинні норми українського законодавства обмежують доступ одностатевим парам чи самотнім чоловікам до участі у програмах сурогатного материнства. Зважаючи на пріоритетність у європейській спільноті принципу інклюзивності та безбар'єрності, це може трактуватися як дискримінація.

Загалом, право фізичних осіб щодо ДРТ відповідає вимогам Копенгагенських критеріїв у забезпеченні прав і свобод особи. Проте через формальну нерегульованість процедурних аспектів, а саме відсутність профільного Закону про ДРТ, а також етичні суперечності та релігійні упередження щодо батьківства і прав дитини, актуалізується потреба в гармонізації з європейськими біоетичними стандартами, визначеними в Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, так званій Ов'єдській конвенції.

Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, яка запрацювала під егідою Ради Європи для підписання 04 квітня 1997 р. в м. Ов'єдо (Іспанія), сьогодні залишається єдиним юридично обов'язковим міжнародним нормативно-правовим актом захисту прав людини у сфері біомедицини. Україна теж належить до підписантів цього документа, проте Верховною Радою він ще не ратифікований. Водночас принципи Конвенції широко застосовуються в юридичній доктрині України та в законотворчих процесах у сфері охорони здоров'я.

Ключовими положеннями Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини щодо ДРТ слугують:

1. *Заборона вибору статі.* Використання ДРТ з метою вибору статі майбутньої дитини заборонено, окрім тих випадків, коли необхідно уникнути генетично зумовлених захворювань, пов'язаних зі статтю (ст. 14 Конвенції);

2. *Захист прав ембріона.* Заборона створення ембріонів людини для експериментальних цілей. Якщо законом дозволено проводити дослідження на ембріонах *in vitro*, їм має бути забезпечено належний захист (ст. 18 Конвенції);

3. *Пріоритет прав людини.* Особисті інтереси та добробут людини переважають над суспільними чи інтересами науки (ст. 2 Конвенції);

4. *Інформована згода.* Будь-яке втручання з медичною метою, включаючи застосування ДРТ, може здійснюватися тільки після вільної та усвідомленої згоди особи, яку вона дає на основі отриманої інформації про мету, характер та наслідки процедури (ст. 5 Конвенції);

5. *Неприпустимість дискримінації.* Заборона будь-якої форми дискримінації особи на підставі її генетики (ст. 11 Конвенції);

6. *Приватність особистого життя та право на інформацію.* Кожна особа має право на повагу до приватного життя щодо інформації про її стан здоров'я, а також знати будь-яку інформацію про нього (або право не бути поінформованою) (ст. 10 Конвенції) [14].

На сучасному етапі узгодження цивільного законодавства України про ДРТ з нормами законодавства ЄС разом із уже гармонізованими положеннями в українському законодавстві присутні також і суперечливі аспекти в правовому регулюванні застосування цих технологій. Чинне законодавство (зокрема ст. 123 СК України та наказ МОЗ № 787) має певні невідповідності нормам Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, проте в Законопроекті № 13683 від 28 серпня 2025 р. зроблено спроби їх узгодити. Так, чинним українським законодавством дозволено (не обмежено законом) вибір статі дитини батьками, що суперечить ст. 14 Ов'єдської конвенції. У Законопроекті № 13683, з метою узгодження з правовими стандартами ЄС щодо ДРТ, пропонується заборонити вибір статі дитини, окрім випадків уникнення спадкових хвороб, що є важливим кроком у гармонізації українського законодавства з правовими стандартами ЄС. У країнах ЄС до правового регулювання вибору статі дитини застосовується суворий підхід. Згідно зі ст. 21 Хартії основних прав ЄС забороняється будь-яка форма дискримінації за гендерною ознакою.

Проблемною стороною чинного законодавства України щодо ДРТ, що порушує правові норми ЄС, є слабкий контроль за використанням ембріонів у дослідженнях, тоді як у ст. 18 Конвенції Ов'єдо прописаний захист прав ембріонів. Для узгодження із законодавством ЄС у Законопроекті № 13683 запропоновано встановити чітку заборону на створення ембріонів для дослідницьких цілей. Варто відзначити, що в національних законодавствах країн-членів ЄС прописано норми, згідно з якими регламентується використання ембріонів та здійснюється їхній правовий захист. Так, в Італії діє законодавче обмеження щодо кількості яйцеклітин, які за один раз можуть запліднюватися. Чітко встановлено, що їхня кількість становить не більше трьох. Водночас усі ембріони, отримані під час процедури застосування ДРТ, мають бути імплантовані.

У німецькому законодавстві, починаючи з 13 грудня 1990 р., діє Закон «Про захист ембріонів», що забороняє використання методу сурогатного материнства. У документі чітко прописаний правовий захист ембріонів. Нормами закону в Німеччині визначається, що ембріон, створений *in vitro*, не може використовуватися під час дослідів та з терапевтичною метою [15]. Згідно з французьким Законом «Про біоетику» від 07 липня 2011 р. визна-

чено правила генетичної діагностики з медичною метою; донорства репродуктивних клітин; пренатальної та преімплантної діагностики ембріонів; використання ембріона тощо [16].

Доводиться констатувати і наявність розбіжностей в українському чинному законодавстві щодо ДРТ з європейськими стандартами права щодо забезпечення права дитини знати своє походження. Це право зазначено у ст. 10 Ов'єдської конвенції, у той час як в Україні чинними правовими нормами забезпечено повну анонімність донорів репродуктивних клітин і таємницю народження. Проте в законопроекті № 13683 вже запропоновано механізм розкриття дитині неідентифікуючої інформації. Аналогічно в цьому законопроекті запропоновано закріпити на рівні закону право на інформовану згоду, оскільки тепер воно регулюється підзаконними актами МОЗ, а у ст. 5 Ов'єдської конвенції є окрема вищезгадана норма щодо вільної і усвідомленої згоди особи щодо будь-яких медичних втручань, у тому числі й застосування методів ДРТ [17].

Попри те, що в Ов'єдській конвенції немає прямої згадки про правове регулювання сурогатного материнства, акцентується на необхідності захисту гідності жінки. Пропозиція в Законопроекті № 13683 звучить як така, що веде до закріплення вимог до особи сурогатної матері (дотепер вони регламентуються підзаконним актом, наказом МОЗ № 787), встановлює на державному рівні контроль за договорами щодо застосування цього методу ДРТ, яку можемо розглядати як певний крок у напрямі узгодження цивільного законодавства України про ДРТ з нормами законодавства ЄС.

Конвенцією забороняється комерціалізація тіла людини. У ст. 21 Ов'єдської конвенції заборонено отримувати фінансову вигоду з тіла людини. У зв'язку з тим, що в Україні надзвичайно потужний ринок послуг ДРТ, зокрема комерційного сурогатного материнства, негайного вирішення потребує розмежування правового значення «розумних витрат», «компенсації витрат» сурогатної матері та «торгівля людьми».

До категорії проблем, вирішення яких матиме суттєвий вплив на гармонізацію чинного українського законодавства з європейськими стандартами правового регулювання ДРТ, також належить упорядкування на законодавчому рівні застосування передімплантаційної діагностики (ПГД). Згідно із ст. 12 Конвенції, тестування на предмет наявності хвороб дозволяється лише за умови наявності медичних показань. Відтак нові законодавчі ініціативи України спрямовуються на те, щоб правове регулювання ПГД не дозволяло перетворювати цю процедуру на так званий «дизайн дитини», тобто використовувалося задля вибору кольору очей, статі тощо. Законодавство європейських країн керується біоетичним принципом запобігання «дизайнерському батьківству» та соціальній дискримінації.

У Законопроекті № 13683 (ст.ст. 6–7) повноваження щодо ліцензування, контролю, формування звітності у сфері ДРТ надаються МОЗ України. При цьому відсутній єдиний реєстр, невизначений механізм незалежного моніторингу та не запропоновано чітких санкцій. У зв'язку з тим, що комплекс питань, які потребують узгодження з європейським законодавством у цьому проекті Закону, залишаються невизначеними, зокрема: окрес-

лено лише загальні рамки контролю без конкретизації інструментів забезпечення прозорості використання ДРТ; невизначеність правил ліцензування закладів охорони здоров'я, де надаються ці послуги; відсутня регламентація дій з «надлишковими» ембріонами та правового статусу заморожених ембріонів тощо, завдання узгодження із європейськими стандартами залишаються ще не вирішеними [18].

Вагоме значення у процесі узгодження цивільного законодавства України про ДРТ з нормами законодавства ЄС має врахування положень Директиви 2004/23/ ЄС Європейського Парламенту та Ради про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, заготівлі, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розподілу людських клітин і тканин від 31 березня 2004 р. [19], які також застосовуються і для репродуктивних клітин, ембріонів, стовбурових клітин ембріонів. Основоположними принципами документа є альтруїстичність донорства та солідарність між донорами і реципієнтами. Відтак застосування клітин і тканин у країнах ЄС керується правилом добровільності та безоплатності донорства. При цьому закладено тільки певний компенсаторний механізм, у якому враховано фактичні потреби та витрати, об'єктивно зумовлені донацією [20, с. 480]. Через відсутність в Україні спеціального законодавчого акта щодо застосування ДРТ, ліберальність законодавства та фактично підзаконний рівень правового регулювання (наказ МОЗ № 787), донорство репродуктивних клітин та ембріонів наразі перебуває за межами прийнятих у країнах ЄС стандартів [21, с. 101].

Донація (донорство) репродуктивних клітин та ембріонів залишається неврегульованою на рівні спеціального закону як самостійний вид донорства в Україні та метод ДРТ. В українському законодавстві практично відсутні відповідні гарантії захисту живого ембріона *in vitro* (ембріон створений поза тілом жінки), що, у свою чергу, теж порушує питання про принципову невідповідність європейським етичним і правовим нормам. В українському законодавстві існує лише непряма заборона на використання живих неімплантованих ембріонів з іншою метою. Щодо використання ембріонів з дослідницькою метою показовим є рішення Європейського суду з прав людини у справі *Парілло проти Італії* (заява 46470/11), розглянутій Великою палатою у 2015 році. У цій справі йшлося про заборону використання ембріонів, запліднених *in vitro*, для наукових досліджень. Заявниця вважала порушенням її права на повагу до приватного життя та права безперешкодного користування її власністю (ст. 8 та ст. 1 протоколу № 1 згідно з Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод), через заборону італійськими уповноваженими органами передати її неімплантовані ембріони для наукових досліджень стовбурових клітин [22]. Суд постановив, що заборона передачі ембріонів не є порушенням ст. 8 цієї Конвенції, зазначивши, що хоча право розпоряджатися долею своїх ембріонів має приватний характер, держава наділена повноваженням обмежити його задля захисту моралі та прав інших людей, а саме «захисту потенційного життя ембріона». Поруч з тим було вказано на відсутність європейського консенсусу щодо використання ембріонів з дослідницькою метою, а відтак і на свободі держав у вирішенні цього питання (*margin of appreciation*).

Висновок. Таким чином, узгодження цивільного законодавства України про ДРТ з правовими стандартами ЄС як важливий напрям процесу євроінтеграції широко опрацьовується в сучасній українській юридичній науці та законодавчій практиці. Адаптація українського законодавства в частині захисту прав фізичних осіб щодо ДРТ згідно із законодавчими стандартами ЄС спрямована на вирішення проблемних аспектів, пов'язаних із встановленням чітких правил застосування ДРТ. Невідповідність європейським стандартам права також зумовлюється легалізацією в Україні комерційного сурогатного материнства з відсутністю чіткого нагляду і моніторингу уповноваженими державними інституціями за дотриманням прав сурогатної матері з метою уникнення ризику експлуатації жінок. Загалом, право фізичних осіб щодо ДРТ в національному законодавстві відповідає вимогам Копенгагенських критеріїв у забезпеченні прав і свобод особи. Проте через формальну нерегульованість процедурних аспектів, зокрема відсутність профільного Закону про ДРТ, а також етичні суперечності та релігійні упередження щодо батьківства і прав дитини актуальною залишається законотворча робота задля гармонізацією з європейськими біоетичними стандартами, визначеними Конвенцією про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Ов'єдській конвенції).

Список використаних джерел

1. ESHRE guidance on recommencing ART treatments : document prepared by the ESHRE COVID-19 working group (05.05.2020). *European Society of Human Reproduction and Embryology*. URL: <https://t.ly/edgzo>
2. Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Схв. Законом України від 21.11.2002 р. № 228–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/qRj4D>.
3. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2003. 430 арк.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/SbfXR>.
5. Гуртова К. М. Теорія і практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 162–168. <https://doi.org/10.32782/kj/2023.4.23>.
6. Балануца О. О. Адаптація законодавства України до права ЄС як складова сучасного правотворення в Україні: сучасний стан та виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 656–659. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/153>.
7. Проневич О. С. Адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС як складова євроінтеграційного курсу України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 731–738. <https://doi.org/10.7546/DS.2016.09.38>.
8. Рудой К. М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 20 с. *Інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ (KhNUAIR)*. URL: https://t.ly/i_BSO.

9. Кучинська О. Законодавча мозаїка: поняття адаптації українського права до норм Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 230–237. <https://doi.org/10.32782/vuv.v6.2023.28>.
10. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–342. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <https://t.ly/M90Jn>.
11. Савченко В. О. Детермінація свободи волі в цивільному праві ЄС та України. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6, т. 2. С. 137–141. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.22>.
12. Долгіх Н. П. Перспективи та шляхи розвитку українського трудового законодавства в умовах інтеграції України в Європейський Союз. *Актуальні проблеми публічного адміністрування*. 2021. № 1 (82). С. 95–97. DOI: 10.35432/1993-8330appa1822021229146. <https://t.ly/I1vpK>.
13. European Council in Copenhagen 21-22 June 1993. Conclusions of the Presidency SN 180/1/93 REV 1. *the Council of the EU and the European Council*. URL: <https://t.ly/-NcwL>.
14. Oviedo Convention and its Protocols. *Council of Europe*. URL: <https://t.ly/hTeP2>.
15. Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz — ESchG). ESchG. Ausfertigungsdatum: 13.12.1990. *Das Bundesministerium der Justiz*. URL: <https://t.ly/7x8mi>
16. LOI n° 2011-814 du 7 juillet 2011 relative à la bioéthique (1). *Légifrance*. URL: <https://t.ly/vwtgf>
17. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій. № 13683 від 22.08.2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://t.ly/7h9Ou>.
18. Лебедева Ю. Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні: аналіз Законопроекту № 13683 у контексті європейських стандартів. *Експрес-об'ява*. URL: <https://t.ly/KvyMQ>.
19. Directive 2004/23/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 on setting standards of quality and safety for the donation, procurement, testing, processing, preservation, storage and distribution of human tissues and cells (OJ L 102, 7.4.2004, pp. 48–58). *EUR-Lex*. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2004/23/oj>.
20. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики. Львів : Медицина і право, 2018. 640 с. *Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янука*. URL: <https://t.ly/1c8pu>.
21. Покальчук О. Право на сурогатне материнство одностатевих партнерств. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. С. 101–107. <https://doi.org/10.33731/22020.208282>.
22. Квіт Н. М. Цивільно-правові форми створення та використання біобанків в Україні. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2020. 40 с. *Львівський національний університет імені Івана Франка. Юридичний факультет*. URL: <https://t.ly/H1yFp>.

Mariia KUZENKO

(V. N. Karazin Kharkiv National University)

Enhancement of the Civil Legislation of Ukraine on Assisted Reproductive Technologies in Accordance with the EU Legal Standards

The article highlights current issues in improving the civil legislation of Ukraine on assisted reproductive technologies (ART) and its harmonisation with EU law as an important component of the European integration process. It is emphasised that, in general, the rights of individuals in the field of ART generally comply with the requirements of the Copenhagen criteria in ensuring fundamental rights and freedoms. However, due to the absence of clear procedural regulation—particularly the lack of a specialised law on ART—as well as ethical controversies and religious biases regarding parenthood and the rights of the child, there is a growing need for harmonisation with European bioethical standards as defined in the Convention on Human Rights and Biomedicine (Oviedo Convention). Among the problematic aspects of the current Ukrainian legislation on ART that do not fully comply with EU legal standards are insufficient regulatory oversight of the use of embryos in research and inadequate compliance with quality and safety standards for the donation, procurement, testing, processing, preservation, storage, and distribution of reproductive tissues and cells. Another concern identified in the EU context regarding the rule of law and ethical standards in Ukraine is the insufficient protection of the rights of children born through surrogacy. This includes restrictions on their right to know their origin, which in Ukraine is limited by donor anonymity. Additionally, a problematic aspect of the current alignment of Ukrainian legislation with EU standards in the field of ART is discrimination and inconsistency with European principles of equality, as current legal norms restrict access to surrogacy programs for same-sex couples and single men. Given the EU's emphasis on inclusivity and accessibility, such restrictions may be interpreted as discriminatory. In conclusion, the adaptation of Ukrainian legislation concerning the protection of individual rights in the field of ART, in accordance with EU legal standards, is currently aimed at addressing these problematic aspects, particularly through the establishment of clear rules governing the application of ART.

Keywords: *civil law, European integration, EU civil law principles, civil legislation of Ukraine, personal non-property rights of individuals in the field of assisted reproductive technologies, autonomy of will.*

Надійшла до редакції 14.04.2026
Прийнята до друку 16.05.2026

Опублікована онлайн 22.05.2026
Опублікована 31.05.2026

Декларації

Фінансування. Дослідження виконано без зовнішнього фінансування в рамках дисертаційного дослідження аспірантки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на тему: «Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав фізичних осіб щодо допоміжних репродуктивних технологій», що затверджена на засіданні вченої ради юридичного факультету (протокол № 7 від 18 листопада 2024 р.).

Конфлікт інтересів. Конфлікту інтересів у авторки немає.

Використання штучного інтелекту. Авторка не використовувала інструментів штучного інтелекту та підтверджує самостійність виконання дослідження, формування аргументації та висновків.